

Examen HAVO
2018

tijdvak 1
dinsdag 15 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 29 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 72 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

Als ouders de naam van hun kind kiezen, laten ze zich vaak beïnvloeden door de tijd waarin zij leven. De volgende ontwikkelingen in het geven van een naam staan in willekeurige volgorde:

- 1 Mede door de komst van gastarbeiders en de groei van de multiculturele samenleving, werd Mohammed in Nederland een meer voorkomende jongensnaam.
- 2 Na de democratische revolutie in Frankrijk gaven veel mensen niet-christelijke namen als Fleur en Hector aan hun kinderen.
- 3 Tijdens de Duitse bezetting van Nederland werd verboden dat ouders hun kind meerdere 'ongewenste' namen achter elkaar gaven, zoals Wilhelmina Juliana Beatrix Irene.
- 4 Een verhaal van Multatuli, dat hij schreef om het moderne imperialisme van die tijd aan te klagen, introduceerde de meisjesnaam Adinda in Nederland.
- 5 Na de communistische revolutie in Rusland kozen sommige ouders ervoor deze gebeurtenis te herdenken met een speciale naam voor hun kind, zoals Ninel (Lenin achterstevoren) en Barrikada (barricade).
- 6 In de economische bloeitijd van de Republiek vestigden veel Scandinaviërs zich in Amsterdam. Zij brachten hun tradities in naamgeving mee, waardoor een voornaam als Mats werd geïntroduceerd.

- 2p 1 Zet deze zes ontwikkelingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Drie gegevens over de Italiaanse beeldhouwer Ghiberti (1378-1455):

- 1 Ghiberti maakte voor de stadstaat Florence de bronzen deuren voor het baptisterium (doopkapel), waarin hij een zelfportret opnam.
- 2 Hij gebruikte het perspectief, waarbij hij zich baseerde op ideeën van zijn stadgenoot Brunelleschi en misschien ook op die van de middeleeuwse Arabische wiskundige Alhazen. Ghiberti schreef dat hij ernaar streefde te begrijpen hoe het gezichtsvermogen werkt.
- 3 Ghiberti schreef in zijn autobiografie dat hij wilde weten op welke wijze de wetten van de schilder- en beeldhouwkunst konden worden vastgelegd.

Met deze gegevens kan worden aangetoond dat Ghiberti in meerdere opzichten past bij de Renaissance.

- 4p 2 Leg dit uit door twee onderdelen van de Renaissance te noemen en bij elk onderdeel aan te geven welk gegeven over Ghiberti daarbij past. Let op: je mag een gegeven maar één keer gebruiken.

In 1562 werd de eerste druk uitgegeven van de protestantse 'deux-aesbijbel'. Deze Nederlandstalige bijbel werd gedrukt in Emden, in Noord-Duitsland.

Dat de bijbel in Emden kon worden gedrukt, was het gevolg van de afspraak over de godsdienstpolitiek uit 1555 die Karel V maakte met de Duitse vorsten.

- 3p **3** Noem deze afspraak en geef aan waardoor het drukken van deze bijbel daardoor wel mogelijk werd in Emden, maar niet in de Nederlanden.

Twee gebeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden na het sluiten van de Pacificatie van Gent in 1576:

- 1 Op 31 januari 1578 brengt de Spaanse landvoogd Don Juan bij Gembloers het leger van de bij de Pacificatie aangesloten gewesten een zware nederlaag toe.
- 2 In februari 1578 verdrijven calvinisten het rooms-katholieke bestuur van Oudenaarde.

Deze gebeurtenissen tonen verschillende oorzaken van het uiteenvallen van de Pacificatie van Gent.

- 4p **4** Leg dit uit voor elke gebeurtenis.

Gebruik bron 1.

In deze bron doet Willem van Oranje het voorstel een andere vorst in plaats van Filips II te kiezen.

- 4p **5** Leg met de bron uit:
- dat dit voorstel vooruitloopt op het Plakkaat van Verlatinge en
  - welk motief Oranje heeft met dit voorstel.

Omstreeks 1600 was in veel steden van de Republiek het bestuur in handen van kooplieden.

- 2p **6** Geef
- aan welk gevolg dit had voor het beleid van de steden tegenover de komst van migranten naar de stad en
  - de verklaring voor dit beleid.

Gebruik bron 2.

Deze bron is geschikt als illustratie bij twee kenmerkende aspecten van de vroegmoderne tijd.

- 3p **7** Licht dit toe door:
- het kenmerkende aspect van de zestiende eeuw te noemen waarbij deze bron past en
  - uit te leggen welk kenmerkend aspect van de zeventiende eeuw al in de bron herkenbaar is.

Gebruik bron 2.

Jan Huyghen van Linschoten publiceert in 1596 het verslag van zijn reis. In het koninkrijk Spanje, waarvan Portugal sinds 1580 deel uitmaakt, wordt de informatie over de reis gezien als een staatsgeheim.

- 2p **8** Noem
- de economische reden die de Spanjaarden hebben voor de geheimhouding van de Portugese routes naar Azië en
  - de politieke achtergrond van de Nederlandse belangstelling voor deze zeeroutes.

In 1781 bepaalde keizer Jozef II voor zijn Oostenrijkse gebieden dat:

- 1 iedere onderdaan het recht kreeg zijn vroegere meester te verlaten en elders werk te zoeken en
- 2 alle onderdanen voortaan zelf konden kiezen welk ambacht zij wilden leren.

Op grond van deze maatregelen kun je Jozef II een verlicht vorst noemen.

- 2p **9** Geef bij elke maatregel aan door welk verschillend Verlichtingsideaal Jozef II zich liet leiden.

Moderne tijd

In 1869 werd de onderzeese telegrafiekabel voltooid tussen Groot-Brittannië en India, toen de belangrijkste Britse kolonie. Door deze kabel konden nu over lange afstand berichten worden verstuurd.

- 2p **10** Leg uit dat de aanleg van deze telegrafiekabel past bij het modern imperialisme.

Gebruik bron 3.

Naast de 'discussies over de sociale kwestie' past deze bron ook bij andere kenmerkende aspecten van die tijd.

- 2p **11** Toon dit aan voor twee kenmerkende aspecten, telkens met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 3.

Stel: je doet onderzoek naar de gevolgen van kinderarbeid in Nederland in de negentiende eeuw en je hebt twee onderzoeksvragen:

- 1 Wat waren de werkomstandigheden van kinderen in fabrieken?
- 2 Welke bijdrage leverde J.J. Cremer aan de discussie over de 'sociale kwestie'?

Je vindt deze bron, maar je twijfelt aan de bruikbaarheid van de bron voor een van je onderzoeksvragen.

- 2p **12** Maak duidelijk voor welke onderzoeksvraag de bron de meest bruikbare informatie bevat en voor welke onderzoeksvraag de bron minder bruikbare informatie bevat.

Bismarck was tevreden met de status van Duitsland.

Wilhelm II vond dat Duitsland een belangrijkere plaats op het wereldtoneel verdiende.

- 2p 13 Toon aan dat dit verschil in opvatting bij elk van beiden naar voren kwam in de buitenlandse politiek die zij voerden.

De volgende zes gebeurtenissen uit de geschiedenis van Berlijn staan in willekeurige volgorde:

- 1 de blokkade van West-Berlijn
- 2 de val van de Berlijnse Muur
- 3 de Rijksdagbrand
- 4 het bezoek van president Kennedy
- 5 het einde van de Eerste Wereldoorlog
- 6 de ondergang van nazi-Duitsland.

- 2p 14 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 4 en de gebeurtenissen van vraag 14.

De zes fragmenten van bron 4 horen bij de gebeurtenissen van vraag 14.

- 2p 15 Maak de juiste combinaties van bronfragmenten en gebeurtenissen door achter elke letter van het bronfragment het cijfer van de gebeurtenis die erbij hoort te noteren.

Doe het zo:

Bij bronfragment ... (letter invullen), past gebeurtenis ... (cijfer invullen) enzovoort.

Noteer alleen letters en cijfers.

Let op: je mag elke gebeurtenis maar één keer gebruiken.

Gebruik bron 5.

Met dit bankbiljet brengt het stadsbestuur van Bitterfeld een politieke boodschap over aan de lokale bevolking op een voor het stadsbestuur effectieve manier.

- 3p 16 Licht dit toe door:
- met een verwijzing naar de bron uit te leggen welke boodschap dat is en
  - een reden te noemen waardoor voor het stadsbestuur het gebruik van een bankbiljet hiervoor een effectieve manier is.

Pas na 1923 konden in de Republiek van Weimar stabiele democratische regeringen worden gevormd.

- 2p 17 Leg uit waardoor dit vóór 1924 **niet** mogelijk bleek en vanaf 1924 **wel** mogelijk werd.

Gebruik bron 6.

Voor het slagen van de Conferentie van München en de appeasementpolitiek was het belangrijk dat de inhoud van dit gesprek niet in Groot-Brittannië bekend zou worden.

- 3p **18** Licht dit toe door:
- zonder bron aan te geven waarom de meeste Engelsen tijdens de Conferentie van München nog positief oordeelden over de gevoerde appeasementpolitiek en
  - uit te leggen waardoor het bekend worden van deze bron het oordeel van de meeste Engelsen over de appeasementpolitiek zou hebben veranderd.

Gebruik bron 6.

Een historicus doet onderzoek naar de buitenlandse politiek van Hitler in 1938. Hij vindt deze bron en concludeert dat deze betrouwbare informatie bevat voor zijn onderzoek.

- 2p **19** Ondersteun deze conclusie met een argument vanuit de achtergrond van de bron.

Op 1 september 1939 tekende Adolf Hitler een geheim bevel waarin de bevoegdheden van bepaalde artsen zo uitgebreid werden, "dat zij aan mensen die ongeneeslijk ziek zijn, na een zorgvuldige beoordeling van hun krankzinnigheid, de genadedood kunnen toekennen".

- 2p **20** Leg uit welk verband er bestaat tussen deze opdracht en het nazi-idee van de *Volksgemeinschaft*.

Gebruik bron 7.

Deze foto kan door de Amerikaanse propaganda gebruikt worden om een boodschap aan de Duitse bevolking over te brengen.

- 2p **21** Noem deze boodschap met een verwijzing naar de bron.

Twee standpunten van de Nederlandse regering in de diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Rusland:

- 1 Na november 1917 weigerde de Nederlandse regering om de nieuwe regering van Rusland te erkennen.
- 2 In 1942 was de Nederlandse regering, die uitgeweken was naar Londen, bereid om de regering van de Sovjet-Unie te erkennen.

- 2p **22** Noem bij elk van beide standpunten de politieke reden van de Nederlandse regering.

Gebruik bron 8.

Een interpretatie:

Beide kranten geven een eenzijdig beeld van de gebeurtenissen in Hongarije in 1956. Deze eenzijdigheid kan worden verklaard vanuit het politieke standpunt van elk van beide kranten tijdens de Koude Oorlog.

- 4p **23** Licht dit toe door:
- met een verwijzing naar de bron per krant aan te geven waaruit die eenzijdigheid blijkt en
  - deze eenzijdigheid telkens in verband te brengen met het politieke standpunt van de krant.

De afgezette Hongaarse premier Imre Nagy (zie bron 8 eerste fragment) riep westerse landen op om Hongarije te hulp te komen. Deze hulp kwam er niet.

- 2p **24** Leg uit dat hulp aan de Hongaarse opstandelingen niet paste in de westerse buitenlandse politiek in die tijd.

Gebruik bron 9.

Twee beweringen bij deze bron:

- 1 Uit de beschrijving door Dolores blijkt het totalitaire karakter van de DDR.
- 2 De mening van de vader van Dolores over deze gebeurtenissen is politiek gekleurd.

- 4p **25** Leg elke bewering telkens met een verwijzing naar de bron uit.

Gebruik bron 10.

Deze bron kan worden gebruikt om twee kenmerkende aspecten van de tweede helft van de twintigste eeuw te illustreren.

- 2p **26** Toon dit aan voor beide kenmerkende aspecten.

Gebruik bron 11.

Tekenaar Herblock geeft in deze prent een mening weer over het neerslaan van de Praagse Lente.

- 2p **27** Leg uit welke mening Herblock weergeeft.

In oktober 1986 ontmoetten de Amerikaanse president Reagan en Sovjetleider Gorbatsjov elkaar in Reykjavik (IJsland). Gorbatsjov stelde aan Reagan voor dat beide landen hun strategische kernwapens met de helft zouden verminderen.

Volgens sommige historici was Gorbatsjovs voorstel een reactie op het SDI-project.

- 2p **28** Geef aan welke redenering deze historici daarbij volgen.

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

Gebruik bron 12.

Deze prent is onderdeel van een campagne om mijnwerkers te werven in Italië.

Je kunt twee conclusies trekken bij deze prent:

- 1 De prent heeft een propagandistisch karakter.
- 2 De campagne waar deze prent een onderdeel van is, is nodig geworden door de economische ontwikkeling in die tijd.

2p **29** Ondersteun beide conclusies telkens met een argument uit de bron.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.